

ההבדל בין המושג "ארץ ישראל" למושג "מדינת ישראל"

ההבדל בין שני המושגים הללו הוא ראשית בשטח שאליהם הם מתייחסים. המושג "ארץ ישראל" מתייחס לשטח עצום המשתרע מנהר פרת (שבעיראק של היום) ועד לים התיכון (לפי במקרא) המושג "מדינת ישראל" מתייחס לגבולות המדינה היום, לריבונות על השטח, לאזרחים שבו ולתרבות שבו.

מיקומה של מדינת ישראל

מדינת ישראל נמצאת במערב של יבשת אסיה, לאורך החוף הדרום מזרח של ים התיכון.

גבולות: צפון – לבנון ; צפון מזרח – סוריה ; מזרח – ירדן ; דרום – גבול ימי מפרץ אילת ; דרום מערב – מצרים ; מערב – גבול ימי – הים התיכון

מושגים חשובים

גבול מדיני – גבול המפריד בין שתי מדינות.

גבול מדיני טבעי - גבול בין שתי מדינות העובר לאורך קווי נוף בולטים כמו נהר, קו רכס, אגם ודומה. נהר - גבול ישראל וירדן ; גבול יכול להיות ימי ויבשתי.

גבול מלאכותי (גבול מדיני פוליטי) – גבול העובר לאורך קווים שרירותיים שאינם קשורים לתוואי הנוף.

קו הפסקת אש - השלב במלחמה בו מסכימים הצדדים להפסיק את האש לפינוי נפגעים, או, הקו שלאורכו נעצרו הכוחות.

קו שביתת נשק - קו גבול שעליו הוסכם בשיחות בין הצדדים הלוחמים, הוא תקף עד להסכם שלום או עד למלחמה הבאה ואיננו קו גבול קבוע.

תחום מים טריטוריאליים – מרחב השליטה של מדינה בים, המוגדר כתחום שבין קו החוף לבין קו גבול ימי המצוי במרחק מסוים החוף, בתוך הים.

שטח הפקר - שטח הפרדה בין שתי מדינות שאינם בשליטת צבא.

שטח מפורז - אזור שהוכרז בשיחות בין שני הצדדים כאזרחי בלבד ואסור להכניס אליו נשק.

הפרדת כוחות - הסכם בין מדינות לוחמות להיערך מחדש תוך פינוי ודילול משמעותי של הכוחות.

שטחים כבושים - כל השטחים שכבשה ישראל במלחמת ששת הימים : יהודה ושומרון, חבל עזה, סיני, רמת הגולן.

"קו הירוק" – זה הגבול היה בתוקף ממלחמת העצמאות (1949) עד מלחמת שש ימים (1967). זהו קו שביתת הנשק בין ישראל למדינות הערב בתום מלחמת העצמאות, סומן במפה בצבע ירוק ומכך שמו.

"קו סגול" – זה הגבול היה בתוקף ממלחמת שש הימים (1967) עד מלחמת יום הכיפורים. הוא כולל את כל השטחים שאליהם נכנסה ישראל: חצי אי סיני ורצועת עזה (מצרים), אזור יהודה ושומרון, בקעת ירדן (ירדן), רמת הגולן (סוריה).

גישות לקביעת גבולות הקבע של מדינת ישראל

1. **ארץ ישראל שלמה** - גישה התומכת בסיפוח שטחי יהודה ושומרון למדינת ישראל. תוואי הגבול המוצע הוא נהר ירדן
2. **חזרה לגבולות 1967** - חזרה לגבולות "הקו הירוק" שנקבע ב-1949, לאחר מלחמת העצמאות כקו שביתת הנשק
3. **פשרה ותיקוני גבול** – גישה המציעה פשרה באמצעות תיקוני על קו הירוק, החלפת שטחים בין אוכלוסייה יהודית וערבית.

למדינת ישראל יש כיום שני סוגי גבולות:

גבול מוסכם (מוכר) - גבול שהוסכם עליהם בין שתי מדינות בהסכמי שלום. גבול קבוע ואינו ניתן לשינוי. גבולות מסוג זה יש לישראל עם מצרים וירדן.

גבול זמני - גבול שאין הסכמה לגביו בין המדינות שכנות, גבול שהושג בהסכמי הפרדת כוחות או בהסכמים של שביתת נשק. גבולות מסוג זה יש לישראל עם סוריה ולבנון.

בעיות הנגרמות מהיעדר גבול מוסכם בין ישראל לבין שכנותיה

1. מצב של מתיחות קבועה, חוסר שקט ביטחוני (מלחמת לבנון שנייה, איומים מצד סוריה ולבנון) סכסוכים רבים, פעילות טרור מאזור עזה – סיכויים גדולים למלחמה.
2. השקעות גדולות לתקציב הביטחון, במקום השקעה בתחומים אחרים
3. פערים גדולים בין אזורי גבול ומרכז, בעיות חברתיות
4. מעורבות של בין-לאומית בעלי אינטרסים דתיים, כלכליים (פט, מעברים)

גבולות מדינת ישראל השתנו מקום המדינה, ממלחמה למלחמה.

1. גבולות המנדט הבריטי, 1922-1923:

בשנת 1917 קיבלה בריטניה מנדט (ייפוי כוח) מחבר הלאומים לנהל את ענייניה של ארץ-ישראל.

צפון וצפון מזרח (גבול עם לבנון וסוריה) 1920: הבריטים וצרפתים הגיעו להסכמה שקו הגבול יעבור דרך ראש הנקרה – מטולה, ומשם ימשיך בסמוך למורדות הגולן במזרח, נהר הירדן וכנרת עד למקום המפגש בין ירמוך-ירדן.

מזרח (גבול עם ירדן) 1920: הגבול טבעי משתרע מהירמוך דרך הבקעה, בתוואי נהר הירדן, דרך מרכז ים המלח ובהמשך עובר הערבה עד למפרץ אילת.

דרום ודרום מערב: בסוף מאה ה-19 הייתה ארץ ישראל תחת שלטון התורכים, ומצרים תחת שלטון הבריטים. הבריטים רצו למנוע שליטה תורכית בתעלת סואץ והגיעו להסכמה בשנת 1906 עם התורכים שקו הגבול בין ארץ ישראל למצרים יעבור מרפיח ועד עקבה. במהלך מלחמת העולם הראשונה כבשו הבריטים את ארץ ישראל, והגבול שנקבע בשנת 1906 נותר בעינו.

2. גבולות תכנית החלוקה של ארץ ישראל שקבע האו"ם ב- 1947:

בשנת 1947 הבריטים סיימו את המנדט על ארץ-ישראל. האו"ם הקים ועדה לחקירת הבעיות בארץ-ישראל, ובסיום עבודתה הגישה הוועדה את תכנית החלוקה של ארץ-ישראל.

עיקרה של התכנית: השיקולים שהשפיעו על קביעת הגבולות:

1. לשתי מדינות - מדינה יהודית ומדינה ערבית:

- אזורים שבהם רוב ההתיישבות הייתה ערבית – הוקצו למדינה הערבית

- אזורים שבהם רוב ההתיישבות הייתה יהודית – הוקצו למדינה יהודית: **עמק החולה, עמק בית שאן, עמר יזרעאל, עמק זבולון, רצועה צרה במישור החוף, מרבית אזור הנגב, כולל יציאה לים סוף.** ה-N ההתיישבותי והנגב.

2. ירושלים וסביבותיה יהיו אזור בין-לאומי.

ב-29 בנובמבר 1947 התקבלה התכנית בעצרת הכללית של האו"ם ברוב קולות, והבריטים

עזבו את ארץ-ישראל ביום 14 במאי 1948 מדינת ישראל הוקמה עם הכרזת העצמאות

"במועצת העם" ביום ה' באייר תש"ח (14.5.1948).

** גבולות תוכנית החלוקה לא היו קיימים בפועל לעולם..

3. מפת גבולות ישראל בעקבות **מלחמת העצמאות 1949** - ("קו הירוק")

מדינות ערב (מצרים, ירדן, סוריה ולבנון) פלשו לישראל.

בתום מלחמת העצמאות התנהל משא מתן בין נציגים ממדינות ערב ומדינות ישראל ונקבעו **קווי שביתת הנשק.**

גבול עם לבנון: כמו בהסכם 1923, לפי הגבול הבין לאומי

גבול עם סוריה: הוכרז כשטח מפוזר שטח ללא כוחות צבא). גבול זמני.

גבול עם מצרים: כמו בהסכם 1906. גבול זמני.

גבול עם ירדן: גבול זמני. ירושלים חולקה לשני חלקים - עיר יהודית ועיר ירדנית, ובין

הצדדים הפרידו גבול סגור **ושטח הפקר** (שטח שאינו שייך לאחד מהצדדים). ירדן שלטה על

יהודה ושומרון, ירושלים חולקה לשניים;

יישובים הסמוכים לואדי ערה (טירה, טייבה, באקה וכו') עברו לישראל;

בחלק ישראלי מ-1948 עד 1967 הוקמו 40 יישובים יהודיים חדשים.

"קו הירוק" – זה הגבול שהיה בתוקף ממלחמת העצמאות (1949) עד מלחמת שש ימים

(1967). זהו קו שביתת הנשק בין ישראל למדינות הערב בתום מלחמת העצמאות, סומן במפה בצבע ירוק ומכין שמו.

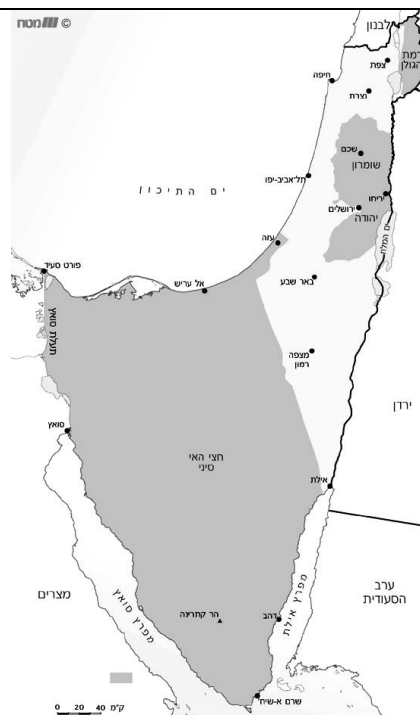
נחשב כגבול זמני שנמשך לאורך השוליים של אזור יהודה ושומרון

יתרונות של "קו הירוק"	חסרונות של "קו הירוק"
<p>1. שטחה של המדינה גדל מאוד ביחס לתכנית החלוקה.</p> <p>2. ישראל הוסיפה שטחים בצפון השומרון, מערב הנגב, גליל ומקורות מים בנהר הירדן והכינרת עברו לשליטה ישראלית.</p> <p>3. נוצר רצף טריטוריאלי בין חלקים שונים.</p> <p>4. מערב ירושלים הפכה לבירת ישראל.</p>	<p>1. מזרח ירושלים, כותל והר הבית נשאר בידי ירדן.</p> <p>2. חלק מהשטחים שכבשה ישראל היו מיושבים עם אוכלוסייה ערבית – בעיה דמוגרפית.</p> <p>3. יתרון אסטרטגי של ירדן וסוריה – שליטה על מקומות הגבוהים (גולן, יהודה ושומרון)</p>

4. מפת גבולות ישראל בעקבות מלחמת ששת הימים (1967 "קו הסגול")

"קו סגול" – זה הגבול היה בתוקף ממלחמת שש הימים (1967) עד מלחמת יום הכיפורים. הוא כולל את כל השטחים שאליהם נכנסה ישראל: חצי אי סיני ורצועת עזה (מצרים), אזור יהודה ושומרון, בקעת ירדן (ירדן), רמת הגולן (סוריה).

מה השתנה לאחר מלחמת ששת הימים?

יתרונות "הקו הסגול"

1. שטח ישראל גדל פי 4! – נכבשו: חצי אי סיני, גולן, יהודה ושומרון – נמנע יתרון טופוגרפי.
2. השתלטות על יהודה ושומרון, חבל עזה, גולן – התיישבות חדשה.
3. ירושלים – הפכה להיות מאוחדת.

חסרונות "הקו הסגול"

1. ערבוב בין האוכלוסייה היהודית לאוכלוסייה הפלסטינית, גרם לעלייה

באירועי טרור ופעילות עוינת.

2. גבולות ישראל הפכו לארוכים במיוחד וקשה היה להגן עליהם

5. מלחמת יום הכיפורים (6.10.1973)

באוקטובר 1973 פרצה מלחמת יום הכיפורים בין ישראל למצרים בגבול הדרומי, ובין ישראל לסוריה בגבול הצפוני. המלחמה לא שינתה גבולות הקו הסגול.

מה השתנה לאחר מלחמת יום הכיפורים?

1. שינויים קלים בגבול עם סוריה.
2. יצירת שטח מפורז לאורך תעלת סואץ ונסיגת ישראל ממזרח התעלה.

אירועים חשובים נוספים הקשורים לשינויים בגבולות:

6. הסכם שלום עם מצרים (1979)

1. החזירה מדינת ישראל למצרים את חצי אי סיני

2. חזרה לגבול עם מצרים שנקבע בזמן המנדט הבריטי. הגבול הישראלי-מצרי הפך לגבול מוסכם.

7. **1981 סופחה רמת הגולן** למדינת ישראל. על השטחים המסופחים ותושביהם חלים חוקי מדינת ישראל.

8. הסכם שלום עם ירדן (26.10.1994)

במסגרת ההסכם הוחלט על: גבול משותף כאשר התוואי של נהר הירדן הוא הגבול, ובמקרה של שינוי זרימתו הוא יקבע מחדש לפי התוואי. מסגרת נורמליזציה מלאה, נתינת מעמד מיוחד ועדיפות לירדנים בירושלים במקומות הקדושים (עד שיחתם הסכם שלום עתידי עם הפלסטינים).

עקרונות ההסכם

1. ישראל התחייבה להעמיד לרשות ירדן 50 מיליון מ"ק מים מידי שנה, מהכנרת, לחלוק את מימי הירמוך, כך שירדן תקבל 3/4 ממנו. כמו כן, לפתח מקורות נוספים למים כמו בניית שני מאגרים על הירדן.

2. נקבעו חילופי שטחים בין ישראל וירדן:

שטחים חקלאיים בעמק הערבה עברו לישראל, וישראל העבירה בתמורה 40 קמ"ר לירדן

ישראל ורשות הפלסטינאית

1. הסכמי אוסלו (1993, 1995) סדרה של הסכמים שנחתמו בין ישראל לבין אש"ף

הסכם זה העניק לפלסטינאים שלטון עצמי בערים הפלסטינאיות בגדה וברצועה, וכן ב-450 כפרים פלסטינאים.

ההסכם קבע שלוש קטגוריות של אזורים המערבית:

שטח A – כלל ערי הגדה (לא כלל חברון) והוּ יָש למועצה פלסטינית אחריות מלאה לביטחון פנים, סדר ציבורי וחיים אזרחיים

שטח B – כלל כפרים וישובים עירוניים קטנים. אחריות ביטחונית בידי ישראל; ניהול לידי פלסטינאים.

שטח C – שליטה מלאה בידי ישראל

מצרים:

אירוע	שנת שינוי הגבול	הגבול בין:	מעמד הגבול
תקוי עות'מנית	1906	אמ'פ עות'מנית-בריטים	גבול מוסכם (בין רפיח לטאבה)
המנדט הבריטי	1918-1948	ללא שינוי	ללא שינוי
הסכמי רודוס-סוף מלחמת העצמאות	1949	ללא שינוי	רצועת עזה בידי המצרים
מלחמת ששת הימים	1967	ישראל-מצרים	צה"ל כבש את סיני ורצועת עזה
הסכם השלום	1979	ישראל-מצרים	גבול מוסכם: סיני בידי המצרים (3 נקוי מעבר), עזה בישראל

ירדן:

אירוע	שנת שינוי הגבול	הגבול בין:	מעמד הגבול
תקוי עות'מנית	לא קיימים גבולות ברורים		
המנדט הבריטי	1922	ללא שינוי	גבול טבעי
תכנית החלוקה	1947	הסכם סייקס פיקו (בין הצרפתים והבריטים)	לפי התיישבות: מדינה יהודית, ערבית וירושלים-בינלאומית.
הסכמי רודוס-סוף מלחמת העצמאות	1949	ישראל-ירדן	ירושלים מחולקת, "הקו הירוק"
מלחמת ששת הימים	1967	ישראל-ירדן	איחוד ירושלים, כיבוש יו"ש
הסכם השלום	1994	ישראל-ירדן	הגבול מחולק ל-4 חלקים: גבול מוסכם למעט החלק של בקעת הירדן. ישראל מחוייבת להעביר כל שנה מים מהכנרת.

סוריה:

אירוע	שנת שינוי הגבול	הגבול בין:	מעמד הגבול
המנדט הבריטי	1918-1948	הסכם סייקס פיקו	הגבול עבר קרוב לכנרת וממשיך צפונה עד מטולה. מקורות המים ברשות ישראל
הסכמי רודוס	1949	ישראל-סוריה	הגבול הושתת על גבולות המנדט ועל קווי הפסקת האש. במקומות שלא היתה חפיפה, הוכרז האיזור כשטח מפורז (בו אין אפשרות להציב כוחות צבא).
מלחמת ששת הימים	1967	ישראל-סוריה	כיבוש רמת הגולן ("הקו הסגול")
מלחמת יום כיפור	1973	ישראל-סוריה	הסכם "הפרדת כוחות", הגבול נשאר כשהיה (למעט קוניטרה)

לבנון:

אירוע	שנת שינוי הגבול	הגבול בין:	מעמד הגבול
-------	-----------------	------------	------------

המנדט הבריטי	1923	בריטים-צרפתים	עבר בין ראש הנקרה למטולה (עקב אחרי קו פרשת המים תוך מאמץ לצמצם את הפגיעה בתושבים המקומיים)
מלחמת לבנון- רצועת הביטחון	1978-2000	ישראל-לבנון	גבול לא מוסכם : "מבצע ליטני"- צה"ל נכנס לראשונה ללבנון ונשאר שם עד שנת 2000. קו שביתת הנשק זהה לגבול שנקבע ב-1923.

שאלות

1. א. תאר שני יתרונות גיאוגרפיים של גבולות הקו הירוק (1949) בהשוואה לגבולות תוכנית החלוקה (1947), ושני חסרונות גיאוגרפיים של גבולות הקו הירוק (7 נקודות).
- ב. הסבר לפחות שני קשיים שיצר גבול הקו הירוק בחברה הישראלית. (10 נק')
- ג. לישראל גבולות טבעיים וגבולות מלאכותיים עם שכנותיה. עבור כל אחד מהגבולות הבאים – קבע האם הוא טבעי או מלאכותי. נמק קביעותיך. ציין שתי בעיות הקשורות לתוואי אחד הגבולות (10 נקודות).
  - * גבול ישראל – לבנון
  - * גבול ישראל – ירדן
  - * גבול ישראל – סוריה

2

- א. הסבר את המושגים "גבול זמני" ו"גבול קבע". עם אילו מדינות יש לישראל גבולות כאלה (5 נקודות).
- ב. האם הגבול בין ישראל לבין מצרים הוא גבול טבעי? הבא שני נימוקים לקביעתך (6 נקודות).
- ג. תאר שני חלקים טבעיים של הגבול בין ישראל לבין ירדן, הסבר שני קשיים הנובעים מהגדרת הגבול על פי תוואי טבעי (8 נקודות).
- ד. תאר והסבר שני אירועים פוליטיים שעיצבו את גבולות ישראל משנת 1948 ואילך (9 נקודות).

3. א. הסבר את המושג "גבול מוסכם" ו"גבול זמני" הצג דוגמא לכל סוג גבול בין ישראל לשכנותיה.
  - ב. בחר בשני אירועים פוליטיים שהביאו לשינויי גבולות במדינת ישראל ותאר אותם.
  - ג. תאר כיצד השפיעה קביעת הגבולות, על תפרוסת ההתיישבות- הצג שלושה שינויים, והסבר אותם. (לצורך מתן תשובה, העזר במפות בעמודים 76-77 באטלס ישראל החדש)

4. גבולות ישראל- גבולות ישראל עברו שינוי במשך 60 שנות עצמאות המדינה.
  - א. ציין שלושה שינויים שחלו בגבולות ישראל ממלחמת העצמאות וקביעת הקו הירוק, עד היום.
  - ב. ציין והסבר שלושה שינויים שחלו בהתיישבות בשל השינוי בגבולות מדינת ישראל.

5. א. תאר את התוואי של גבולות "הקו הירוק", ציין שני יתרונות ושני חסרונות גיאוגרפיים של גבולות אלו בהשוואה לגבולות תוכנית החלוקה של האו"ם (10 נקודות).
- ב. תאר את תוואי הגבול בין ישראל לבין מצרים, והבא שתי הוכחות לכך שזהו לא גבול טבעי (9 נקודות).

6. שינויים בגבולות

- א. בחר בשני אירועים פוליטיים, שהביאו לשינויי גבולות במדינת ישראל ותאר אותם.
- ב. למדינת ישראל "גבולות מוסכמים", ו"גבולות זמניים". הסבר את שני המושגים הבא דוגמה אחת לכל אחד מהגבולות הללו.
7. הקו הירוק והקו הסגול
- א. הסבר את שני המושגים "הקו הירוק" ו"הקו הסגול". מה היו גבולות המדינה בתחום "הקו הירוק" ובתחום "הקו הסגול"?
- ב. בחר בגבול אחד של מדינת ישראל, שעליו יש מחלוקת עם מדינה אחרת ותאר את המחלוקת.

8. א. הסבר מהו גבול קבע מוסכם ומהו גבול זמני. ציין שתי השלכות שונות שיש לישראל מהיעדר גבול קבע מוסכם עם מדינות אחדות (9 נקודות).

3. התווית גבולות מדינת ישראל - גורמים ותהליכים / מדרש תמונה

עיין בתמונות המצורפות וענה על השאלות הבאות: (שים לב שכל התמונות מתארות את אותו הפרוייקט)

א. **ציין והסבר** מהו הפרוייקט הנראה בתמונות. בתשובתך ציין היכן הוא עובר והסבר גורם אחד להקמתו. (8 נקודות)

ב. **הסבר** מדוע ניתן לומר שפרוייקט זה מהווה הצהרת כוונות של מדינת ישראל לעתיד. (8 נקודות)

